

brood at, schoon het eigenlijk eerst begon met het eten van het paaschlam, den volgenden dag bij den overgang van den 14den op den 15 Nisan, wilde JEZUS mede vieren. — Dat deze verklaring van MATTHEUS woorden juist is, zien wij als wij daarmede de woorden vergelijken van *Markus XIV: 12*, die den tijd nauwkeuriger aangeeft, zeggende: »En op den eersten dag der ongezuurde brooden, wanneer men het pascha slagte.» *MARKUS* namelijk gewoon, om van de joodsche zeden en gebruiken eene nadere verklaring te geven, voegt ook hier bij de vermelding van de *ongezuurde brooden* er eene nadere verklaring bij. Het paascheest werd namelijk nu eens het pascha, dan weder het feest der ongezuurde brooden genoemd. Meer nauwkeurig gesproken waren beide onderscheiden en beteekende het pascha, den dag waarop het lam gegeten werd, den avond waarop de 14de Nisan in den 15den overging. De 15de was het feest der ongezuurde brooden. Zoo had *Markus XIV: 1* het ook onderscheiden, zeggende: »over twee dagen nu was het pascha en het feest der ongezuurde brooden.» Bij de vermelding dus van den eersten dag der ongezuurde brooden, kon men ligt naar hetgeen hij vs. 1 gezegd had, aan het eigenlijke feest denken, dat op het pascha volgde, en daar hij dit thans in ruimer zin neemt, geeft hij hierbij de verklaring niet, dat men op dien dag het pascha slagte, zooals *Luk. XXII: 7*, maar dat men dit op dit feest der ongezuurde brooden deed, dat hij hier niet zoo als vroeger van het eigenlijke pascha onderscheidt. Daarom zegt hij geheel algemeen: *wanneer men het pascha slagte*. Bij de onderscheiding, die hij vroeger had gemaakt, *Mark. XIV: 1*, doet ons dit weder van zelve daaraan denken, dat het feest der ongezuurde brooden of het pascha gerekend werd begonnen te zijn met het eten van ongezuurd brood, terwijl het gezuurde werd weggedaan, schoon het eigenlijke feest der ongezuurde brooden eerst aanving na het eten van het paaschlam. Dien eersten dag nu heeft *JOHANNES*, hoofdst. *XIX: 19*, de *voorbereiding op paschen* genoemd. Deze verklaring wordt ten overvloede geheel en al bevestigd door *LUKAS*, die hoofdst. *XXII: 7* den eersten dag van het *feest der ongezuurde brooden* aanwijst als den dag, *waarop het pascha geslagt moest worden*. Maar nu drukt hij zich ook geheel anders uit. Hij zegt niet dat *JEZUS* *PETRUS* en *JOHANNES* op dien dag uitzond om het pascha gereed te maken, maar dat *JEZUS* hen daartoe heenzond: *toen de dag der ongezuurde brooden kwam*. Geeft dit niet duidelijk te kennen, dat *JEZUS* zijne leerlingen niet op den morgen van dien dag naar de stad zond, waarop in den avond het paaschlam moest gegeten worden, maar *toen die dag kwam*. Dat is dus den vorigen dag, zoodat *JEZUS* in den avond van den 13den, als deze

overging in den 14den, den laatsten maaltijd hield.

Hiermede laten wij aan ieder der evangelisten zijn eigenaardig spraakgebruik, en zonder eenige veronderstelling komen wij ook bij *Matth. XXVI: 17* tot het resultaat, dat er geen verschil bestaat in den sterfdag van *JEZUS*, tusschen de synoptici en *JOHANNES*.
Amsterdam. G. W. STEMLER.

Request der Doopschgezinden te Antwerpen aan prins Willem I in 1566.

Onsen Eerwaerdyghen Seer Edelen hoochgebooren heere mijn heere den Prince van Orangien grave van Nassau enz. Burchgraeff en governuer deser stad van Antwerpen enz. mit zijn gehelen raet. Wenschen wij arme elendijge een geluckich vreetsamich regiment. Daertoe veel wijsheijt en verstant In uwen van godt opgeleijden Dienst en ampt uwer landen steden en luiden. Om dit te regeren na den wille gods tot welvaert des lants en tot stichtinge van Godt onsen hemelschen Vader door *JESUM CHRĪM* onsen heer verlosser en Salichmaker Amen.

Wij arme uwer Ex^e altijd dienstwillijge Ondersaten van veelen op menicherlijge wijze gelastert. Vertoenen seer ootmoedich aen uwer E hoocheijt hoe dat wij veel lasterens hebben moeten hooren en lijden, te weeten dat wij ons schaemden onse gelooff en leer niet willende dat openbaeren vilt vrese dat onse schanden zouden openbaer worden Sorgende door Disputatijen overwonnen te moegen worden also dat het geruchte zeer breedt onder het volck gelooopen is, als dat wij niet goets in den sin en hadden nadien dat wij alle tijt buijten hebben onse vergaerdering gehouden doent scerp verboden was ja lijff en goet goude. Ende nu zijt (seggen sy) vrij doen moegen want sij so vrij zijn als dander so en doen zijt niet, het is goedt te mercken dat haer dingen niet en doegen. Zij spelen heijmelick broerken in Chrō en seggen mijn geest begeert u vleijsch en een ijegelicke vrouwen bruycken zij gemeijn. Ende een Ander geruchte heeft er over ons viltgegaen dat wij de Stadt sochten in te nemen en onse stilheijt niet dan geveijnstheijt en was, so dat het geroep over ons elendijge menicherlijge en groot was. In welcken haer veele menschen besondicht hebben de heer almachtich wilt haer vgeven want al dat voorn en dat noch meer geseijt is (dat hier te lanck te verhalen waer) met der warheijt niet van ons geseijt en wort, want wij hebbent vilt zulcker oirsaecken gelaten omdat die commotie van 't buijten predijcken en ander gedeeltheijt des gelooffs groot was in welcke wij wel hebben coenen mercken dat uwer E. hoocheijt en de andere heeren die de stadts regeringe bevoe-

len was veel teij (*sic*) genoeg te doen hadden om alle commotijen en oproer te beletten, van welken Godt te danken is dat uwer E. van Godt wijsheijt en voorsichticheijt gegeven is goede vooraet te gebruijcken tot onderhou-dinge van den gemeenen vrede en belettinge des oproers door welcke de stadt had moegen tot verdervinge comen. So hebben wij ons in Alder stilheijt gehouden en niet so buijten vergadert gelijk wij wel deden doet ons lijff en goet betreffen om dat men ons niet en zoude hebben te beschuldijgen dat wij den staerdt opstaken en die commotien vermeerderden op dat also het geruchte tot oproer meerder mochten worden. So hebben wij dat voor goet in gesien tot verschoninge en minder beroringe onder het gemeen volck te maecken en niet door geveijustheijt noch vijt eenijge ander quade oirsaecke, also is het gerucht der lasteringe als verhaelt zeer groot geworden over ons welcke wij met lijtsaem-heijt verdragen hebben wel wetende dat de heere een kender van allen is die weet dat wij niet metter warheijt gelastert en worden. Daeromē wij oock hem onse saecken bevoelen hebben. Ende so nu alle quade geruchten gelopen zijn so worden wij van veele goet-hartichge menschen die wel beter weten aengesproken waerom dat wij ons oock niet en vertoonden en die lasteringe beterden Opdat Alle menschen weten mochten wat onsen gelooff ende leven is daer bij was oock aengegeven hoe datter veele waeren, die van harten lust hadden te hooren wat ons gelooff leven en ordiantijen waeren. Nadien men ons over so veel jaeren hier gedoot verdreven en onse goeden beroofft hadden hieromme begeerden zij seer dat wij openbaren zouden onsen grondt en gelooff mits dat vijtgepubliceert is op het stuck van religie niemant te moegen molesteeren van wat meijninge zij oock zijn. Tot dat de C. Ma' onsen genadijgen heere met de staten des landts vergadert met eendracht en accoort een Ander middel geordineert zal hebben tot gemeijnen vrede en welvaart des Landts, na welcke als dan eenen ijegelick hem zal reguleren. Door desen zijn wij seer gedrongen geweest en van veelen gevordert dat wij toch niet laeten en soudens ons te vertoonen den volcke (want zijden zij) so wij ons nu niet en laeten hooren so mochte wel hier na over alle quade geruchten die nu veel menschen voor de warheijt houden te strenger over ons geconcludeert ofte beslooten worden waerdoor als wij dan wilden vergaderen beschuldicht moogen worden dat wij niet en hadden gedaen doet vrij was te doen en dedent alst ons verboden waer. Ende wij zijn oock gedrongen geweest dat wij van onse conscientie gehouden waeren den geenen diet so hartelicken begeerden den Grondt onses gelooffs te openbaeren. i Pet. iij. Door sulcke menicherlij oirsaecken is de gemeente

gedrongen geweest daer raet over te houden wat daer best in gedaen waer. So zijn wij overeen gedragen tsamen voort best ingesien dat wij soudens vergaderen gelijk wij dat gewoonlick zijn geweest doet ons lijff en goed goude niet door ijemants andringen maer om dat het ons in de H. Schrift geboden is onse vergaderinge niet te laten Hebr. x. Ende hebben den goethartijgen die begeerich waren te hooren daer bij laten comen om te hooren en te sien wat onse geloove en ordiantie is, en also is nu die vergaderinge ongelijck en den toeloop des volckx meerder geworden dan wij vermoet hadden niet vijt lichtferdicheijt dan vijt sorchfuldicheijt eensdeels sorgende dat het ons van uwer E. en van veele niet ten besten en soude affgenomen worden daer vijt bedencken dat wij commotie sochten te vermeerderen off wij oock begonden geruchte te maecken. Ten anderen beweecht niet en condon nochte mochten laeten onse vergaderinge te houden Hebr. x.— So en ist niet geschiet vijt eenijger hoochmoet off stoutheijt noch tot ijemants verachteringe off schamp, dan alleen vijt gods gebodt tot een bevrijngē onser conscientie vertrouwen oock dat uwer E. niet en sal vernemen metter warheijt datter ijēt gehandelt is daer door dat die Matⁿ off eenich zijnder Governuers off ondersaten in beschadicht off ijemant in vercoert is, nochte niemants naem ofte faem daerdoor benomen is, off niemant van wat gelove ofte qualiteit hij zij door gelastert is geworden, want onse vergaderinge niet en streckt ofte tendeert tegens den C. Mtⁿ off het gemeijn welvaeren, dan veel meer tot vorderingē van allen staten tot gehoorsaemheijt der overheijt tot dienst en profijt vanden gemeijen maer so uwe E. off ijemant van den anderen overheeren eenijge Ander bedencken over ons hebben door het quaet aenbrengen gelijk wij doch wel vermoeden datter veel quaets van ons aengebrought wort. Hieromme ist dat wij ons presenteren voor uwer E. in presentie van ons beschuldijgeren en int bijwesen vanden geenen diet uwer Ex^{tie} believe sal te verschijnen ter verantwoordinge van alles tgundt daer wij van beschuldicht mochten wesen en verclaringe te doen van allen daer wij van ondersocht mochten worden. Bidden zeer ootmoedich aen uwer E. niet te willen gelooven tgeen dat van ons int affwesen daer wij niet tegenwoordich en zijn geseijt wort, het is wel recht en die warheijt eijst het soe geen clachten te ontfangen van eenijge saecken ten sij dat den beclaechden zijnen behoerlickē tijt en plaetse gegundt wort tot verantwoordinge actor. xxv. en alsdan recht te rechten en ijgelick zijnen naesten. Verhoopen oock dat uwer E. noch geen overheijt eenijge oorsaecke hebben en sullen ons te moegen molesteren in onsen geloove want

wij niet en hebben in leer noch leven geloove off ordinantie dat die overheijt tegen en is.

Want wij bekennen de overheijt van Godt geordineert een dienseresse gods tot straffing der quaden tot lone der goeden want den propheet DANIEL zeijt, dat godt almachtich de Coninckrijcken der Aerden in zijn gewelt heeft en geeffze die Hij wil. Oock staet Sapiencie verhaelt hoort toe ghij rechters der aerden neemt ter ooren ghij die de menichte regiert over welcke ghij de heerscappi hebt want v is de Overheijt gegeven vanden Heere en die macht vanden alderhoochsten welcke vragen zal, hoe ghij handelt en vereijschen zal wat ghij Ordineert sap. vj vj dese scriffen en meer andere bekennen wij die overheijt van godt geordineert bekennen oock dat CHRISTUS JESUS haer gehoorsaem is geweest int geven des Cijns en heeft oock bevoelen den Keijser te geven dat den Keijser toe behoort Math. xxij en den apostel zeijt dat men ze gehoorsaem zal sijn niet vj vrese van haer gestrafft te worden maer om der Conscientien wille. als vj vj gods gebot daerom leert hij haer oock toll te geven dien tol toebehoort weechgelt die weechgelt toebehoort Eere dien eere toebehoort vrese dien vrese toebehoort Romeij xij, en leert voor haer te bidden j Timoth. ij en Titum ij staet vermaentse datse den vorsten en oversten onderdanich zouden sijn tot allen goeden wercken bereijt. Item I Pet. ij vermaent hij weest onderdanich alle menschelicke ordinantien om des heeren wille het zij den Coninck als den overste off den stadthouder als van hem gesonden tot wraecke der misdoenders ende tot loone der goeden.

Vj dese en diergelijcke allen bekennen wij doverheijt van godt geordineert en daerom schuldich gehoorsaem te sijn na vjtwijzen derzelfder scriffen niet vj vrese van haer gestrafft te worden dan vj vj gods gebot om der Conscientie wille te weeten datse van Godt zullen gestrafft worden die de overheijt ongehoorsaem sijn. Daeromme geven wij dat wij schuldich sijn en in allen haer behoerlicker eere toe te voegen.

Vorder dat wij beschuldicht worden als ongehoorsaem der Overheijt om dat wij der Overheijt niet sweeren en willen verclaren wij als dat het niet vj vj ongehoorsaemheijt off eenijghe ander quade saecken en is, als off wij ongetrouwicheijt in den sin hadden off mujterien aen te willen rechten off de steden in te nemen geensins also dan vj vj het verbot CRISTI, want had CRISTUS geleert off toegelaten datmen nu sweren mochte gelijk men inden ouden Testament mochte sweeren wij soudent wel doen want vj vj anders geen oorsaeck en laten te sweeren dan om der Conscientien wille niet te dorven doen tegen het verbodt CRISTI die de rechte wetgever is, die mach salich maken en verdoemen

Jacob. j welcke de wet die door MOISES den kinderen Israels inden ouden testament gegeven is verclaert heeft naden wille zijns vaders. Seggende Ghij hebt gehoort dat totten ouders gesecht is ghij en zult geenens valschen eedt doen maer godt uwen eedt houden maer ick segge u Ghij en sult in geender manieren sweeren noch bij den Hemel want hij is gods stoel noch bij der aerden want zij is zijn voetbanck noch bij Jerusalem want sij is eens grooten Coninckx stadt; oock en zult ghij bij u hoofd niet sweeren want ghij niet een hair condt swart offte wit maecken. Maer uwe reden zij Ja Ja, neen neen, wat daerboven toegedaen is is vanden quaden. Math v, en Jacob v. vj deser oorsaeck en dorven wij niet sweeren dan uwe E. zal gelieven te weeten so wat wij met Ja wat beloven dat houden wij voor onsen hoochsten eedt en so wie met Ja wat belooft en niet en houdt die is menichdich (*sic*) voor godt en den menschen also wat wij der overheijt in gehoorsaemheijt schuldich sijn en met Ja haer trouwelicken gelooven en niet en houden, bekennen wij menedich te sijn en verdient te hebben menedich gestrafft te sijn, want die getrouwicheijt niet in den eedt gelegen en is maer inde trouwe te houden want hadden wij wat anders in den sin dan goet hadden wij quaet inden sin wij soudent wel met geveijnstheijt eenen Eedt doen en die niet houden, want het wel so quaet is ontrou te sijn der stadt off der overheijt als eenen valschen eedt te doen, want die van conscientien wegen vj vj gods vrese niet en laet ongetrou te sijn der stadt offte overheijt die en zal oock geen conscientie maecken eenen valschen eedt te doen. Hierom is onse seer ootmoedelicke bede aen uwer E. alsulcken bedencken over ons niet te hebben van eenijge ongetrouwicheijt want anders geen oirsaecken en sijn waerome wij laeten te sweeren als verhaelt is.

Also zal uwer E. en H. oock gelieven te weeten van allen anderen artijkelen onses geloofs aengaende dat wij niet anders en gelooven dan wij inder H. bijbelsche scriffen dats int oude en nieuwe Testament begrepen staet vj vj den welcken wij onsen gelove begeren te verantwoorden en te betuijgen na der gave die ons godt gegeven heeft Daert van node is en alst van uwer E. aen ons versocht wort, want wij ons gelooff niet en schamen want wij alles gelooven wat de Heijlige Scriff getuijcht van Godt te gelooven namelijk van godt den Vader en van Zijñ Zoone en van Zijnder Heijliger Menschwerdinge salichmaeckinge en verlossinge en van den H. Geest den waren vertrooster den Geest der Heijlichmakinge. Voort gelooven wij wat de scriff getuijcht van de ware gerechticheijt Gods tot straffinge en wraecke over alle boosheijt en onrechtfeerdicheijt der menschen en

van de waere boeten en vergeving der Sonden over allen bekeerden enz.

Voorts van dat gebodt en gebruik des doopsels en van de betijckening desselfs en van het avontmael CRISTI, van de echtelicken staet van de ordinantien der biscopen en diacons van den euangelischen ban offte afsondering van de lieffde tot godt en den naesten en tot allen menschen van de verriisenis der dooden enz. twelck om hier al te verclaren te lanck zoude vallen. Sōma alle wat een oprecht Cristen mensche schuldich is te gelooven dat gelooven wij van gantscher harten en souden garn in onser armoede en swackheijt den Heere en onsen gelooven leven. Hier aff is de handelinge in onser vergadering als wij bij een comen en en zal oock niet anders metter warheijt bevonden worden dat wij eenijge andere quade stucken bij ons hebben, wilden oock wel, mochtet ons gebueren dat alle onse geloove en ordinantien mochten voor allen menschen openbaer zijn en dat een ijegelick mocht weeten wat wij handelen, welcke handelinge off vergaderinge ons van uwer E. wegen verboden is.

So zijn wij becommert ende veroirsaeckt aen uwer E. te schrijven zeer ootmoedelick aen uwer E. biddende met ons in alder lieffden en lijtsaemheijt te willen handelen want wij oock menschen zijn die voor Godt in den dach des oirdels sullen moeten openbaer rezenschap geven van onsen geloove en leven dat wij arme doch oock na vijtwijsen ons gelooffs mochten handelen. Diewijle doch nu als jegenwoordich blijkt dat meer als eenderleij geloove vrij geleert en beleeft wort. Twelck wij recht bekennen dat niemant om zijn geloove gemolesteert zal worden so lange als een mensche met zijn geloove niet quaets aen en recht want de Heere heeft geleert datmen het oncruijt sal laten opwassen tot den dach des oust. Math. xij. Daermede bewijst de Heere almachtich dat Hij alleleen rechter blijven wil over de conscientien en gelooffsaecken want Hij de rechte kender daervan is en blijven zal. Hij en heeft oock niet geleert doort swaert off eenijge tijrannie eenderleij gelooff opterichten (so wij de scriff verstaen) want daer en is noijt eendrachticheijt overal int gelooff geweest want de Heer selfs getuijcht datter vijff in een huijs gedeelt zullen zijn die drije tegens twee en twee tegen drije, de Vader tegens de Soon de moeder tegen de dochter en des menschen vianden zullen zijn eijgen huijsgesin sijn. Math. x.

Ende is nu in een huijs sulcke gedeeltheit hoe veel te meer in de geheele werlt gelijckt nu blijkt hoe menicherleij gelooven dat hen openbaren.

Daeromme is onse zeer ootmoedijge supplicatie aen uwer E. ons arme in onsen gen. N. BEEKS, Dl II.

loove te laten leven den goeden raet Gama-liels plaetse bij uwe E. over ons vinden, wanneer onse saecke niet vijt godt en is so salse sonder ijemandts tegenstant wel vergaen. Maer isse vijt godt so waert swaerlick van uwer genaden daer jegens te wesen twelck voor desen dagen door quaden raet der geleerden menicherleij wijse geschiedt is als men metter scriff en daet betuijgen can genochsaem.

Daerome is andermael onse seer ootmoedijge bede aen uwe E. en E. H. ten besten over ons te willen handelen en niet te gelooven dat wel van ons gesejt wordt sonder gewisse ondersoeckinge oft al so is alst uwer E. aengebrocht wordt opdat uwer E. door sulcx te gelooven anders niet en handelt met ons dan voor den Heere recht is, bidden oock uwer E. te willen bedencken hoe swaerlick dat het is over eens anders conscientien te heerschen, bijsonder soot ons geloove eijst bij een te comen met malcander te handelen van des Heeren woort tot niemants achterdeel. en so ons dat niet van uwer genaden mach gegundt worden en het geviel tot eenijger tijt dat het geschiede so stil en voorsichtich als wij connen, dat men ons dan daer over als ongehoorsaem zoude beschuldijgen en connen wij niet insien behoorlick te wesen. Want het niet vijt ongehoorsaemheijt off stoutheijt en geschiedt, maer van wegen onser conscientien als vijt gods gebodt. dat wij niet conden nalaten want wij godt meer gehoorsaem zijn moeten als den menschen als actoru^{en} gescreven is gelijck wij dat gedaen hebben doen de placaten noch in strengicheijt stonden met vresen en beven ons leven daerom wagende. Maer indient anders over ons niet wesen en mach so moeten wij onse zielen den getrouwen scepper bevelen 1 Pet. iij en verwachten watmen over ons ordineeren en beslujten zal.

Ende willen hiermede uwer E. den Alderhoochsten bevelen Biddende dat Hij uwe E. en alle regeerders des lants wijsheijt voorsichticheijt en verstant wil geven om in allen saecken te handelen tot den prijs godt en welvaart van allen menschen, bidden oock seer ootmoedelick aen uwer E. en E. H. onse simpel schrijven ten besten willen affnemen en onse ootmoedijge bede niet te min ter harten te nemen omdat wij van velen veracht worden en voor heel lelick gerekent en gehouden zijn.

Dit doende enz.

Onder stont Bij ons uwer E. alijt goetwillijge ondersaten als bijder werelt Anabaplisten gnt Desen xxij. Septemb. a^o. xv^oclxvj.